

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
İKTİSAT BÖLÜMÜ

TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ'NDE 1980 SONRASINDA
GELİR ADALETSİZLİĞİ

Mert Ali ULUDAĞ

(131120173075)

Türkiye Ekonomisi

Danışman: Doç. Dr. Hüseyin Naci BAYRAÇ

NİSAN/2021

ESKİŞEHİR

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	3
1. Türkiye’de 1980 Sonrasında Gelir Dağılımı ve Krizler.....	4
1.1. 1980-1989 ARASI DÖNEM.....	4
1.2. 1990-2000 ARASI DÖNEM.....	6
1.2.1. Nisan 1994 Krizi Öncesi	6
1.2.2. Nisan 1994 Krizi Sonrası	7
1.3. 2000 ve Sonrası Dönemler	8
2. AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMI.....	12
2.1. Gelir Dağılımında Vergi Politikaları.....	12
2.2. Gelir Eşitsizliğinin İyileştirilmesi.....	12
2.3. Maastricht Kriterleri ve Lizbon Stratejisi	13
SONUÇ.....	14
KAYNAKÇA	15

GİRİŞ

Gelir eşitsizliği konusu dünyada genel bir problemdir. Bu eşitsizliği dengelemek için devletler ve devlet üstü kuruluşlar çeşitli politikalar uygulamaktadır. 1980 yılından sonra Türkiye ekonomisi ciddi problemlerle karşılaşmış ve bir şekilde günümüzdeki haline gelmiştir. Bu çalışmada bu problemlerin neden oluştuğunu, bu problemler karşısında gelir dağılımına yönelik nasıl önlemler alındığı ve Avrupa Birliği'nin gelir dağılımıyla ilgili çalışmalarını incelenip sonuç kısmında ise "Bu problemler karşısında gelir dağılımına yönelik nasıl politikalar uygulansa daha iyi olabilirdi?" sorusuna cevap aranmaktadır.

Problem: Gelir eşitsizliği Türkiye'nin kronik bir sorunu haline gelmiştir. Bu problemin aşılabilmesi için ekonomiye çeşitli düzenleyici müdahalelerin yapılması gerekmektedir. Türkiye'de gelir adaletsizliğini önlemeye yönelik ne gibi çalışmalar yapılabilir?

Amaç: Bu çalışmada, çeşitli yöntemlerle sürdürülebilir bir şekilde Türkiye'nin gelir adaletsizliği problemini çözmek hedeflenmektedir.

Önem: Gelir adaletsizliği problemi ülkelerin gelişmişliği, refahı ve dolayısıyla ekonomilerinin güvenilirliği vb. pek çok durumun göstergesi olarak kabul edilebilmektedir. Türkiye'nin uzun yıllardır süregelen gelir adaletsizliği problemi de bu alanlarda Türkiye için çeşitli problemler yaratmaktadır. Bu problemin çözülebilmesi sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyoekonomik de bir gelişme olacaktır. Kronikleşen bu problemin çözülebilmesi toplumsal refah ve dolayısıyla Türkiye'nin gelişmişlik düzeyi için oldukça önemlidir.

Beklenti: Bu çalışma sonucunda Türkiye'nin gelir adaletsizliği problemine kalıcı bir çözüm bulunması hedeflenmektedir.

Yöntem: Bu çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılmıştır.

1. Türkiye’de 1980 Sonrasında Gelir Dağılımı ve Krizler

Ekonomik büyüme elde edilmesi, tek başına ekonomik açıdan gelişmişliğin bir göstergesi değildir. Gini katsayısıyla birlikte ülkelerin gelir eşitsizliği durumu gözlemlenebilmektedir. Bu katsayı 0 ve 1 arasında bir değer almaktadır. Bu değer 0 olduğunda gelir eşitsizliği yok demektir ancak değer 1'e doğru yaklaştıkça gelir eşitsizliği de giderek artmakta ve 1 değerinde ise gelir eşitsizliğinin maksimum değerinde olduğu görülmektedir.

Gelir eşitsizliği 21. yüzyılın genel bir problemidir. Devletler toplumsal refahı sağlamak için gelir eşitsizliğini tutabilecekleri minimum düzeyde tutmaya çalışırlar. Fakat fakir ve zengin arasındaki uçurumu kapatmak, başka bir deyişle "ekonomik açıdan güçlü ve güçsüz arasındaki farkı azaltmak" için dönem dönem çeşitli politikalar geliştirmektedirler. Ancak güçlü, güçsüzün aksine bu farkın azalmasından, yani gücünü kaybetmekten memnun değildir. Gücünü kaybetmemek ve daha güçlü olmak için elinden geleni yapacaktır. Bu durumda düzenleyici konumda olması gereken kurum ise devlettir. Bahsettiğimiz üzere devlet, toplumsal refahı arttırmak için, çeşitli politikalar ve düzenlemelerle gelir eşitsizliğini düzenlemek durumundadır.

Türkiye’de 1980 sonrasında uygulanan politikalar ve düzenlemeler aşağıdaki şekilde sınıflandırılarak incelenebilir.

1.1. 1980-1989 ARASI DÖNEM

Bu dönemde Türkiye ekonomisi için dış ticaret açısından ciddi bir ilerleme kaydedilmiş ve özellikle ihracat anlamında ciddi teşvikler sağlanmıştır. 24 Ocak kararlarıyla birlikte dış ticaret ekonominin ana unsuru olarak görülmektedir. Sanayileşme önem kazanmış fakat sanayiye aktarılan kaynak tarım sektöründen kesildiği için tarım sektörünü ciddi anlamda sekteye uğratmıştır. Sanayi ürünlerinde ihracat yapmak için sanayi ürünlerine kaynak olarak kullanılabilecek tarım ürünlerinin ücretlerinin ve emeğin ücretinin düşürülmesi sanayi ürünlerinin maliyetlerini de oldukça düşürmüştür. Ancak sanayi alanındaki gelişmeler de teknolojiyle değil, teşviklerle gerçekleşmiştir. Bu yüzden sanayideki gelişme için emek ücretinin düşürülmesi, çalışanlarda fakirleşmeye yol açmış ve bu yük de tarım sektörüne yüklenerek tarımsal perakende tüketim ürünlerinin fiyatlarının düşürülmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Çalışmaları kısıtlanan sendikalar, işçinin hakkını savunamaz

duruma gelmiş ve yük ciddi manada düşük ve orta gelir gurubuna yüklenmiştir (Cicioğlu, 2013)

İhracata teşvik için vergi iadeleri ve ucuz kredilerin verilmesiyle birlikte ülkeye döviz girişi sağlanmıştır. Ayrıca ithal ikameci politikalarda uygulanan sabit kur politikası bırakılmış 24 Ocak kararlarıyla beraber esnek kur politikası olarak adlandırılan serbest kur rejimine geçilmiştir. Temmuz 1980’de faizlerin serbest bırakılması sonucunda bankerler ciddi manada rekabet etmiştir ve bu durum 1982 Bankerler Krizi’nin oluşmasına sebep olmuştur. Yine bu dönemde IMF ile uyum sağlanmış ve uluslararası bankalardan borçlar alınmaya başlanmıştır (Cicioğlu, 2013).

1983 yılında kadar yapılan çalışmalar yükü, çiftçi ve işçi sınıfına yükleyerek ekonomik büyüme elde etmeyi amaçlamıştır. İç talep daraltılarak ihracatın yükselmesi sağlanmıştır. Tarım sektörüne yüklenen yük sonucunda köylerden kentlere göç artmış ve bu durum da işsizlik problemini ortaya çıkartmıştır (Cicioğlu, 2013).

TABLO 1. Türkiye’nin 1978-1987 Yılları Arasında Gelir Dağılımındaki Yüzdeliklere Göre Nüfus Dilimleri

Yıl	Gelir Dağılımındaki Yüzdeliklere Göre Nüfus Dilimleri				
	En Yoksul %20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	En Zengin %20
1978	%2,9	%7,4	%13,0	%22,1	%54,7
1983	%2,7	%7,0	%12,6	%21,9	%55,8
1986	%3,9	%8,4	%12,6	%19,2	%55,9
1987	%5,24	%9,61	%14,06	%21,15	49,94

Kaynak: Çalışkan, Ş., (2010).

Tablo 1’de görülebileceği üzere 1978 ve 1983 yılları arasında nüfusun en zengin %20’sinin toplam gelirdeki payı ciddi manada artarken, nüfusun geriye kalan %80’lik kesiminin de toplam gelirden payı oldukça azalmıştır. Hâlihazırda oldukça yüksek seviyede olan gelir dağılımındaki eşitsizlik de bu vesileyle ciddi manada artmıştır. Bu dönemde, devlet ekonomide daha fazla güçlenmiş, sosyal dengesizlikler ise oldukça artmıştır.

1985 ve 1989 yılları arasında uygulanacak olan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planıyla birlikte gelir eşitsizliği alanında iyileştirmelere gidilmiştir. Bu iyileştirmelerin sonuçlarını ise Tablo 1’de, en yoksul %20’nin gelirden elde ettikleri payların 1983 yılında %2,7 iken 1986’da %3,9 ve 1987’de ise %5,24’e yükselişinden görebilmekteyiz.

Bu dönemde, refahı arttırmak için toplu konutlar yapılmış ve düşük faizli krediler temin edilmiştir. Memurların konut sahibi olabilmesi için yardımlar yapılmış ve vergiler yoksul kesimin lehine tekrar düzenlenmiştir. 1984 yılından sonra, daha önce kısıtlanan sendikalar, serbestleşmeye başlamıştır. Bunun yanında enflasyon da tekrar yükselmeye başlamıştır (Cicioğlu, 2013). 1988 yılından itibaren yeniden demokratikleşmeye başlanmış ancak tarım alanındaki kayıpların etkisi uzun süre hissedilmiştir.

1.2. 1990-2000 ARASI DÖNEM

Bu dönemi Nisan 1994 Ekonomik Krizi öncesi ve sonrası şeklinde incelemek daha faydalı olacaktır.

1.2.1. Nisan 1994 Krizi Öncesi

Serbestleşme adımları bu süreçte de devam etmiş, 10 Ağustos 1989 yılında “32 Numaralı Karar” ile tam serbestleşme sürecine girilmiştir. Bu dönemde döviz, faiz ve dış ticarete serbestleştirilerek konvertibiliteye geçilmiştir. Bu serbestleşmelerle birlikte kamu harcamaları ve finansman açıkları, vergi gelirlerinin yanı sıra borçlanma yoluna da gidilmiştir (Cicioğlu, 2013).

Vergi gelirlerinde, gelir vergisi yerine dolaylı yoldan alınan vergiler yoğunlaştırılmıştır. Bu durum da emekçi kesiminin kapsadığı, yüksek tüketim eğilimine sahip olan düşük gelir gruplarının aleyhinedir (Cicioğlu, 2013).

Aşırı sermaye girişi nedeniyle Türk lirası, yabancı para birimleri karşısında değer kazanmıştır. Bu dönemde spekülasyon sermaye girişlerinin denetlenmemesi nedeniyle de rekabetçi sektörler ve ihracatçılar olumsuz yönde etkilenmişlerdir (Cicioğlu, 2013).

Finansal serbestleşmenin ardından 90’lı yıllardaki sürdürülemez politikalar ve katı ekonomik düzenlemelerle aşılmaya çalışılmıştır. Bu durum da döviz artışı ve

enflasyonu beraberinde getirmiştir. Bu dönemde işsizliğin de yükselişiyle birlikte ücretler ciddi anlamda düşmüş ve bu da gelir eşitsizliğini arttırmıştır (Cicioğlu, 2013).

1988-1992 yılları arasında vergi gelirleri, kamu yatırımları vb. gelirlerin 5-7 katı civarındaki artışı sonucunda bütçeden ödenen toplam 19 kat, kamuda 22 kat, özel sektörde 17 kat, devlet memurlarında ise 13 kat ücret ve maaş artışları gerçekleştirilmiştir (Cicioğlu 2013).

Özel sektör ise bu durumdan oldukça olumsuz yönden etkilenmiştir. Reel işçi ücretlerinin 3 yıl içerisinde %70 dolaylarında yükselmesi maliyet ve fiyat dengesini de ciddi manada etkilemiştir. Bu durum kamuyu da oldukça etkilemiş ve 1988’de toplam kamu harcamaları GSMH içerisinde %38,8 pay sahibiyken 1993 yılında bu oran %43,6’ya çıkmıştır. Bu gelişmelerin yanında devlet, kırsal alanlardaki insanlara çeşitli devlet destekleri de sağlamıştır (Cicioğlu, 2013).

Bu dönemde düşük faizli toplu konut kredisi, konut edindirme yardımları, çalışanlara vergi iadesi gibi desteklerle hane halkının refahını arttırmaya yönelik politikalar uygulamıştır.

1990-1994 yılları arasında uygulanan Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı’yla gelir dağılımına yönelik, düşük gelirliilere verilen destekler ve düşük gelirliiler lehine yapılan çalışmaların sonucunda gelir adaletsizliğinde istenen gelişmenin sağlanamadığı kanısına varılmıştır. Devletin borçlanmasına rağmen toplumsal refahı arttırmaya yönelik çalışmalar yapılması, ilk defa Türkiye Cumhuriyeti’ne hiperenflasyonu yaşatarak 1994 Krizi’ne yol açmıştır (Cicioğlu, 2013; Wikipedia, 2021).

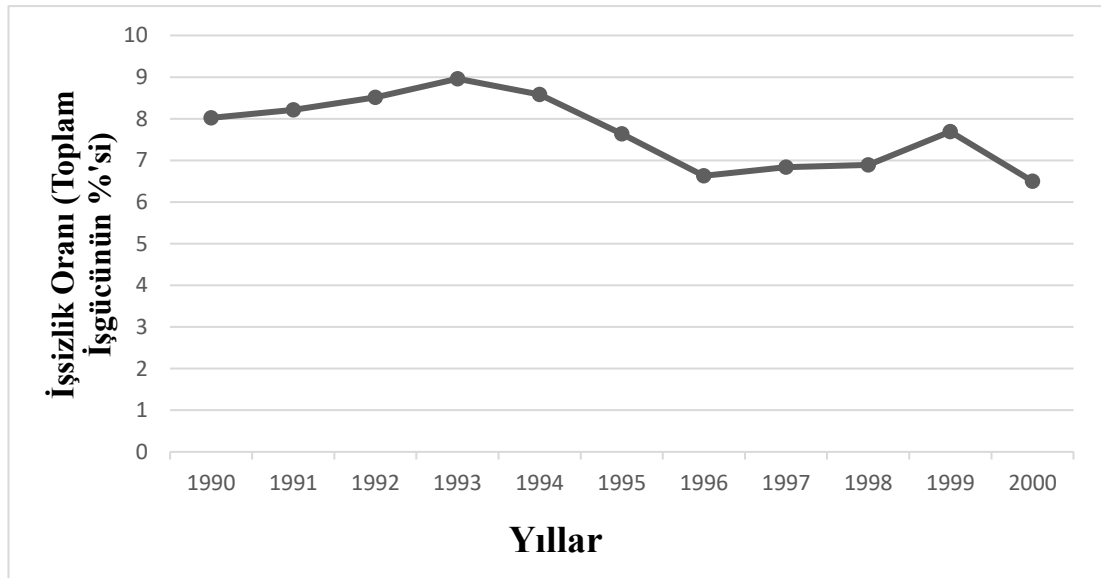
1.2.2. Nisan 1994 Krizi Sonrası

Türk lirasının aşırı değerlenmesi ve uzun süredir kamu borçlarının faiz yükünün çok fazla artmasından dolayı Türkiye ekonomisi oldukça zorlanmıştır. İktidardaki DYP ve SHP’nin genel başkanlarından oluşan koalisyonunda; DYP Genel Başkanı Tansu Çiller, başbakan ve SHP Genel Başkanı Murat Karayalçın, başbakan yardımcısı olarak 5 Nisan 1994’te kamuoyuna krizin aşılmasına ve ilerleyen dönemlerde daha büyük sorunlarla karşılaşılmasına yönelik olarak 5 Nisan Kararları’nı açıklamışlardır (Wikipedia, 2021; ppc7457, 2017).

Bu kararlar neticesinde Türk lirasına %38 civarında devalüasyon yapılmıştır. Gelir dağılımını doğrudan etkileyen kararlar ise; işçilerin fazla mesaiden elde ettikleri ücretleri yaklaşık %50 oranında düşürülmesi, kamu personeli alımlarının durdurulması, ücretlerdeki artışların minimum düzeyde tutulması ve emeklilik primi günlerinin yükseltilmesidir. Buna karşılık reklam ve turizm sektörlerinden alınan KDV oranı da düşürülmüştür. Bu kararlar doğrultusunda görebileceğimiz üzere ekonominin üzerindeki yük tekrardan işçi sınıfına yüklenmiştir ki bu dönemde en zengin %20'lik kesimin gelirdeki payı yaklaşık %54'tür. Bu kararlar sonucunda gelir dağılımı da işçiler aleyhine değişmiştir (Wikipedia, 2021; Cicioğlu, 2013).

Bazı kesimler tarafından bu dönemde işsizliğin arttığı varsayılmaktadır fakat Dünya Bankası'nın verilerine göre Şekil 1.'deki gibidir.

Şekil 1. Türkiye'de 1990-2000 Yıllarındaki İşsizlik Oranı

Kaynak: The Word Bank, (2021).

Bu veriler ışığında 1993 yılından 1996 yılına kadar işsizlikte bir düşüş yaşandığını söyleyebiliriz. Bu dönem incelendiğinde ise 1993-1995 yıllarında Tansu Çiller'in başbakanlık yaptığı da görülebilmektedir (Wikipedia, 2021).

1.3. 2000 ve Sonrası Dönemler

21. yüzyıla geldiğimizde ise Türkiye ekonomisinde 1999 yılındaki depremin yarattığı hasar oldukça yüksektir. Üretim uzunca bir süre durmuş, Türkiye ekonomisi ciddi anlamda hem maddi hem de manevi hasar almıştır. Pek çok etkenin bir araya gelmesi 2001 yılında patlak vermiş ve hem siyasi hem de ekonomik bir krizin kapılarını aralamıştır. (Cicioğlu, 2013).

1998 yılında Rusya’da yaşanan ekonomik kriz sonrasında Türkiye, Rusya’dan elde ettiği ihracat gelirlerini kaybetmiştir. Bu krizin hem turizm sektörüne etkisi olmuş hem de Asya ülkeleri ile ticari ilişkiler olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu durum sonucunda da iç borçlanma faiz oranları yükselmiştir. Bu dönemde Türkiye ekonomisinde bütçe açıkları ve enflasyon oldukça artmıştır (Cicioğlu, 2013).

Bu dönemde IMF’nin önerisiyle ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası güvencesiyle, 3 yıl boyunca dolar fiyatı sabitlenmiştir. Bunun üzerine İnterbank’ın döviz mevduatında %25 faiz vermesi, pek çok yeni bankanın açılmasına sebep olmuştur.

Bu dönemde Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve Başbakan Bülent Ecevit’in katıldığı Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısında yaşanan gelişmeler, zor durumda olan ekonomiye doğrudan bir kriz sinyali vermiştir.

19 Şubat 2001’deki MGK toplantısında Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in Başbakan Bülent Ecevit’e yönelik suçlamalarının ardından Cumhurbaşkanı’nın Başbakan’a anayasa kitapçığı fırlatması ve ardından Başbakan’ın salonu terk etmesiyle sonuçlanan toplantı sonrası Ecevit’in basın açıklaması krizin başlangıcı olarak kabul edilebilmektedir. Literatüre bakıldığında bugüne “Kara Çarşamba” da denilmektedir (Cicioğlu, 2013).

Bülent Ecevit’in basın açıklaması şu şekildedir (Wikipedia, 2021; ÜLKE TV, 2017):

“Bugün son derece üzücü bir olay oldu. Milli Güvenlik Kurulu Toplantısının açılışında, gündeme geçilmeden önce, kamu görevlilerinin önünde Sayın Cumhurbaşkanı söz alarak, son derece de terbiye dışı bir üslupla bana ağır ithamlarda bulundu. Devlet geleneklerimizde yeri olmayan eşi görülmedik bir davranışta bulundu. Ya kendisine aynı üslup içinde cevap verecektim veya terk etmek zorunda kalacaktım. Onun için toplantıdan çıkmayı tercih ettim... Tabi ciddi bir krizdir bu.”

Ancak Cumhurbaşkanı Sezer, 2017 yılındaki konuşmasında “...O olayda da herkes bizim aramızdaki gerginliğin ve ekonomik krizin başlangıcının, Anayasa kitapçığı olayından kaynaklandığını zanneder. Ancak gerginlik, Fazilet Partisi'nin kapatılması davası nedeniyle başladı...” şeklinde bir açıklama yapmıştır (Wikipedia, 2017).

Bu olaylar sonucunda ciddi anlamda güven kaybeden Türkiye ekonomisi yüksek düzeyde döviz kaybına uğramıştır. Hatta Ecevit'in "Hükümet görevinin başındadır...Cumhurbaşkanı uygulanmakta olan ekonomik programı desteklemektedir." açıklaması bile ekonomideki panik ortamı üzerinde etkili olmamıştır.

Mahfi Eğilmez ise 2001 yılındaki ekonomik krizin, üst gelir gruplarında bir fakirleşme yarattığı için gelir dağılımını düzenleyici bir rolü olduğunu ifade etmektedir. Yine Eğilmez, bu düzenlemelerin sağlıklı düzenlemeler olmadığını ve sağlıklı ve anlamlı bir düzenleme için doğru vergilendirme politikalarının uygulanması gerektiğini ifade etmektedir (Eğilmez, 2015).

Bu dönemde işverenin zor duruma düşmesi, işsizlik konusunu da gündeme getirmemiz gerektiğini ifade eder. 2001 yılında %8,5 olan işsizlik oranının 2002'de %11,8 olması da 2001 krizinin etkileri arasında gösterilebilir (Cicioğlu, 2013).

Tablo 2. Türkiye'nin 2002-2005 Yılları Arasında Gelir Dağılımındaki Yüzdeliklere Göre Nüfus Dilimleri

Yıl	Gelir Dağılımındaki Yüzdeliklere Göre Nüfus Dilimleri				
	En Yoksul %20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	En Zengin %20
2002	5,3	9,8	14,0	20,08	50,1
2003	6,0	10,3	14,5	20,9	48,3
2004	6,0	10,7	15,2	21,9	46,2
2005	6,1	11,1	15,8	22,6	44,4

Kaynak: Çalışkan, (2010).

Tablo 2 incelendiğinde; 2002 yılından 2003 yılına geçerken gelir dağılımı eşitsizliğinde bir azalma durumu söz konusu olmuştur fakat 2003'ten 2004'e geçildiğinde ise en yoksul %20 dışındaki tüm kesimler en zengin %20'nin kaybettiği milli gelir payını paylaşmaktadır. Bu durumda görülmektedir ki bu düzelme dengesiz ve sağlıksız bir düzenlemedir. Bunun nedeni ise gelir dağılımında yapılacak bir düzenlemede öncelik olarak en yoksul %20 kesimin refaha kavuşturulması gerekmesidir. 2005 yılı incelendiğinde ise 2004 ile benzer bir tabloyla karşı karşıya kalınmıştır (Çalışkan, 2010).

Bu yıllarda Gini katsayıları incelendiğinde ise sırasıyla 44/100, 42/100, 40/100 ve 38/100 şeklinde görülebilmektedir. Gini katsayısının bu süreçte giderek sıfıra yaklaşması da gelir eşitsizliğine yönelik istikrarlı bir tablo izlendiğini göstermektedir. Fakat en yoksul %20'lik kesimi yeterince etkilememiştir. Bu da bizlere bu dönemde gelir eşitsizliğini azaltamaya yönelik bir politikalar üzerinde yeterince durulmadığını göstermektedir. Bu durum da akıllara Eğilmez'in "Ekonomik krizler üst gelir gruplarının daha fazla gelir kaybına yol açtığı için gelir dağılımında düzelmeyi sağlıyor." yorumunu getirmektedir (Çalışkan, 2010; Eğilmez, 2015)

Bu bağlamda Eğilmez, 2008 yılındaki kriz hakkında da benzer bir yorum yaparak 2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan krizin 2009 yılında Türkiye'ye geldiğinden ve 2010 yılından itibaren gelir dağılımına etkili olduğundan bahsetmektedir (Eğilmez, 2015).

2008 yılında ABD'de bankacılık temelli bir kriz dünyayı ve ardından da 2009 yılında Türkiye'yi etkilemiştir. Bu krizin temel nedeni ise ABD'de bankaların mortgage ismi verilen bir konut kredisini pek çok kişiye dağıtması, ardından bu kişilerin krediyi geri ödememeleri sonucu konutları haczetmesinden oluşmuştur. Ancak buradaki en önemli nokta ise bankaların temel faaliyetlerini yürüttükleri konvertibilitesi yüksek varlıklar yerine ciddi miktarda konuta sahip olması faaliyetlerini sürdürmelerini engellemiştir ve bu da konut fiyatlarında ciddi bir düşüşe neden olmuştur.

2. AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI

2.1. Gelir Dağılımında Vergi Politikaları

Devlet Planlama Teşkilatı'nın 2004 verilerine bakıldığında Türkiye'de 1980'den itibaren gelir dağılımında herhangi bir iyileşme olmadığını görebilmekteyiz. Türkiye ve AB ülkeleriyle eşit düzeyde piyasa gelir eşitsizliği olmasına rağmen AB ülkelerinde kamu müdahalesi sayesinde bu eşitsizlik yarı yarıya azalmaktadır. Türkiye'de ise bu durumdan söz edebilmek mümkün değildir (Çelik, 2004).

Sosyal harcamalar ve vergi politikaları, piyasada gelir dağılımının adaletli bir şekilde sağlanabilmesi açısından en önemli müdahale araçlarıdır. Vergi politikaları kullanılarak yoksul kesimden daha düşük vergi alınması durumunda yoksul kesimin harcanabilir gelir miktarı yükseltilebilir. Aynı şekilde hâlihazırda yoksul kesimden alınan vergi, yüksek gelirli kesime yansıtılarak devlet ihtiyacı olan vergiyi alabilir ve yoksul kesim bu durumdan zarar görmez. Bu nedenle vergi politikaları gelirin yeniden dağıtılması konusunda etkili bir faktördür. Avrupa ülkelerinde bu yeniden dağılım yöntemi Türkiye'ye göre daha etkin bir şekilde yapılmaktadır. Türkiye'nin bu alandaki eksikliği nedeniyle piyasa eşitsizliği üzerinde bir etki sağlanamamaktadır. Türkiye'de sosyal harcama düzeyinin AB ortalamasının yarısından az olmasının en önemli nedenlerinden bir diğeri ise kamu bütçesinden sosyal güvenlik için yapılan desteklerin yetersiz olmasıdır. Bu durum da piyasa dağılımının etkinliğini azaltan bir diğer faktördür (Çelik, 2004).

Türkiye'de dolaylı vergilerin çok yüksek olması, yoksul kesim için ciddi bir vergi artışı olarak gözlemlenebilmektedir. Çünkü bu tür vergiler, toplumun her kesiminden eşit şekilde alındığı için en çok yoksul kesimi etkilemektedir. Bu nedenle verginin gelir dağılımında bir araç olarak kullanılabilmesi için dolaylı vergiler yerine dolaysız vergiler arttırılmalıdır. Tüm bu bilgiler incelendiğinde vergi politikaları ve sosyal transferler açısından eşitsizliği önleyici etkin bir yöntem uygulanmadığını söylemek mümkündür (Çelik, 2004).

2.2. Gelir Eşitsizliğinin İyileştirilmesi

1929 Büyük Buhran ve 2. Dünya Savaşı'yla birlikte sosyal devlet anlayışı öne çıkmıştır. Bu durum nedeniyle kamu harcamalarında çok büyük artışlar ortaya

çıkmıştır. Bu durumun etkisiyle Avrupa’da kamu harcamaları 1960’larda yaklaşık %30’ken 1980’lerde ise %47’ye yükseldiği gözlemlenmektedir. Bu kamu harcamasındaki artış sonucunda Avrupa genelinde transfer harcamaları ve kamu destekleri oldukça yükselmiştir. Pek çok Avrupa ülkesinde piyasadaki gelir eşitsizliği kamu müdahalesiyle daha iyi bir duruma getirilmiştir. Bu kamu müdahalesi sonucu gelir eşitsizliği konusunda AB’de yaklaşık %42 oranında bir iyileşme sağlanmıştır (Çelik, 2004).

Avrupa Birliği ülkeleri için yoksulluk riskine bakıldığında vergi ve kamu harcamalarının yeniden dağıtım etkisi göz önüne alındığında gelirin yeniden dağıtılmadan önceki dönemde yaklaşık %40 olarak görünen yoksulluk riski, harcama ve vergi politikalarıyla birlikte yaklaşık %15’e düşmüştür (Çelik, 2004).

1980 sonrası ortaya çıkan liberal politikalar oluşmasına rağmen AB için sosyal yapıyı korumaya yönelik harcamalar hala büyük önem taşımaktadır. AB ülkeleri GSMH ’sının %25’inden fazlasını sosyal düzeni korumak için harcamaktadır (Çelik, 2004).

2.3. Maastricht Kriterleri ve Lizbon Stratejisi

Avrupa Birliği, Avrupa’daki bölgeler arasında çeşitli sosyal ve ekonomik şartları belirli standartlar temeline oturtmak için çeşitli çalışmalarda bulunmaktadır. Maastricht Kriterleri de birlik dahilindeki ekonomik açıdan en iyi performans gösteren ülkelerin ekonomilerini standart kabul ederek diğer ülkelerin ekonomik standartlarını belirlemeye yönelik bir çalışmadır. Bu çalışmayla birlikte kötü performans gösteren üye ülkelerin ekonomilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Doğrudan gelir dağılımına yönelik bir kriter olmasa da bu kriterler dolaylı yollardan ülkelerin gelir eşitsizliğini düzenlemek için gerekli altyapının hazırlanmasında etkili olmaktadır. Bu kriterler 1993 yılında yürürlüğe girmiştir (Wikipedia, 2021).

Lizbon Stratejisi ise 2000 yılında hazırlanan AB ekonomisini yeniden yapılandırmaya yönelik bir stratejidir. Genellikle sosyal meselelerle ve istihdam problemiyle ilgilenen Lizbon Stratejisi’nde dezavantajlı grupların desteklenmesi, sürdürülebilirlik ve bilgi toplumu gibi konular da değerlendirilmiştir (Yazıcı, 2018)

SONUÇ

1980’den bu yana yapılan incelemede gelir adaletsizliğine yönelik yoğun, uzun vadeli ve etkili bir çalışma yapılmadığı görülmektedir. 1994 öncesinde yapılan refah çalışmaları kısa vadeli çalışmalar olmuş ve uzun vadede yine refahı azaltacak bir etkide bulunmuştur. 1980 döneminde yapılan çalışmalar teknolojiyle desteklenip yeterince denetlenmiş olması ve daha sonrasında yapılan refah çalışmaları da uzun vadeli olması durumunda Türkiye ekonomisi için oldukça doğru bir yol olacağı oldukça açıktır. Ancak bunların yüklerinin tarım sektörüne ve ücretli çalışanlara yüklenmemesi gerekmektedir.

1980’den bu yana baktığımızda siyasetin, ekonominin önüne geçmesi de iktidarlarda tabiri caizse koltuk sevdası, uzun vadede ekonomik kalkınma yerine sürdürülemez, kısa vadeli kalkınma çalışmalarını getirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nde ülkenin menfaatlerinin kalıcı, hükümetlerin ise geçici olduğu düşüncesinin özellikle yöneticilere aşılması gerekmektedir. Bunun en etkili ve sürdürülebilir yöntemi ise doğru eğitimle; etik kavramlarının ve vatan, millet sevgisinin ülkenin gençlerine yani geleceğin yöneticilerine aktarılması gerektiğidir. Tabi bunların yanında bilimin ideolojilerin önüne geçmesi de oldukça önemlidir. Yöneticilerin doğrudan bilimden faydalanarak çalışmalarını sürdürmesi, hata riskini minimuma düşürecektir.

Genel bir bakış açısıyla koyu ideolojik bakış açıları, bilimsellikten uzak kısa vadeli çözümler, yanlış vergi politikaları, yolsuzluk gibi sebepler gelir gelir adaletsizliğini arttırmaktadır.

AB’nin GSMH’sının yaklaşık dörtte birini gelir eşitsizliğini dengelemek için kullanması, olumlu bir etki yaratmıştır. Bu yöntemi Türkiye’nin de uygulaması durumunda uzun vadede ciddi bir gelişme sağlanabilmesi muhtemeldir. Bunun yanında dolaylı vergilerin, dolaysız vergilere çevrilmesi, çok fazla dolaylı vergiye sahip Türkiye için gelir dağılımını dengelemede oldukça etkili olacaktır. Bunların yanında sosyal harcamalarla birlikte de kısa vadede halkın refahını arttırıcı çalışmalar yapılarak gelir eşitsizliği problemi oldukça düşük seviyelere indirgenebilir. Burada unutulmaması gereken en önemli noktanın gelir eşitsizliğinin neredeyse tamamen yönetsel bir problem olduğudur.

KAYNAKÇA

Cicioğlu, Ş. (2013), Türkiye’de 1980 Sonrası Gelir Dağılımının Ekonomi Politikaları ve Krizler Bağlamında Değerlendirilmesi, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Sayı: 4, 28-49

Çalışkan, Ş. (2010), Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk, *Sosyal Siyaset Konferansları*, Sayı: 59, 89–132

Türkiye'de Ekonomik Krizler. (2021, Nisan 15). Wikipedia.

https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27de_ekonomik_krizler#Nisan_1994_krizi

Türkiye Hükûmetleri Listesi. (2021, Nisan 16). Wikipedia.

https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye_h%C3%BCk%C3%BBmetleri_listesi

ppc7457. (2017, 21 Nisan). Tansu Çiller'in 5 Nisan Kararlarını Açıklaması [Video].

YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=8xC8q55svII>

5 Nisan Kararları. (2021, Nisan 16). Wikipedia.

https://tr.wikipedia.org/wiki/5_Nisan_Kararlar%C4%B1#D%C3%BCzenlemeler

The Word Bank, (2021). 25.04.2021 tarihinde

<https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.NE.ZS?end=2000&locations=T&start=1990> adresinden alınmıştır.

Anayasa Kitapçığı Krizi. (2021, Nisan 28). Wikipedia.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Anayasa_kitap%C3%A7%C4%B1%C4%9F%C4%B1_krizi

ÜLKE TV. (2017, 22 Şubat). Unutma- 2001 Krizi [Video]. YouTube.

<https://www.youtube.com/watch?v=QsItAp9e1A>

Eğilmez, M. (2015, 21 Eylül). Krizler Gelir Dağılımını Düzeltiyor. Kendime Yazılar.

<https://www.mahfiegilmez.com/2015/09/krizler-gelir-daglmn-duzeltiyor.html>

Çelik, A. (2004), AB Ülkeleri ve Türkiye’de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımı-Yeniden Dağılım, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Sayı:3, 53-91

Maastricht Antlaşması. (2021, Nisan 29). Wikipedia.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Maastricht_Antla%C5%9Fmas%C4%B1

Yazıcı, İ. G. (2018), Lizbon Stratejisi ve Avrupa 2020 Hedeflerinde Bölgesel Kalkınma ve Sosyal Politikalar, Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 3, 436-451